

R E C E N Z J A

PRACY DOKTORSKIEJ MGR MARCINA TURCZYNA STRUKTURA PRZESTRZENNA NOWYCH INWESTYCJI BUDOWLANYCH W MAŁYCH MIASTACH WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Praca doktorska, przedstawiona do zrecenzowania, jest bardzo obszerna, jej objętość wynosi 299 stron. Powstała w Pracowni Technik Komputerowych i Graficznych Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego pod kierunkiem prof. dr hab. Tadeusza Marszała.

Ze względu na przedmiot badania – nowe inwestycje budowlane w małych miastach województwa łódzkiego – dysertację można umieścić w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej. Ściślej biorąc, problematyka pracy doktorskiej mieści się w polu badawczym geografii miast.

W recenzji kolejno ustosunkowano się do formalnej strony opracowania (układ, treść, tezy, materiały, wykorzystana literatura, strona graficzna i kartografia, styl tekstu oraz przygotowanie korektorskie), odniesiono się do merytorycznych kwestii zawartych w pracy mgr Marcina Turczyna (ocena merytoryczna całości, wartość naukowa celów pracy wskazanych przez Autora, oceniono prawidłowość tez badawczych i uzasadnienie wyboru obszaru badań, adekwatność zastosowanej metodologii badań oraz dokonano oceny wkładu Doktoranta w rozwój nauki). Na tej podstawie, w części wnioskowej, sformułowano postulaty co do dalszych czynności związanych z recenzowaną pracą.

Układ, zakres, treść i tezy pracy

Doktorant podzielił swoją pracę na 5 rozdziałów, poprzedzonych stosunkowo obszernym *Wstępem* (21 stron). Pracę kończy *Bibliografia* i *Spisy: rycin, tabel i fotografii*. Część

merytoryczna obejmuje 288 stron. Dysertacja – jakkolwiek obszerna - ma charakter zwarty i syntetyczny. W opracowaniu wykorzystano 128 pozycji literaturowych, w tym niestety zaledwie 4 (cztery) zagraniczne (angielskie). Analiza wykorzystanych podczas przygotowania dysertacji prac wskazuje, że Autor dobrze orientuje się w podstawowych problemach związanych z przedmiotem opracowania i rozważa je, biorąc pod uwagę różne punkty widzenia, ustosunkowuje się również do opinii wyrażanych przez innych autorów. Moim zdaniem zdecydowanie zbyt mało wykorzystano w pracy literatury zagranicznej, a są w niej poruszane różne kwestie związane z inwestowaniem w małych miastach, często w bardzo dyskusyjny sposób. Tak na marginesie, Doktorant pominął w ten sposób pracę bezpośrednio związaną przedmiotem swoich badań i napisaną na Jego uniwersytecie (E. Kobjek, T. Marszał, *Local development and the role of small towns in space organisation in contemporary Poland*).

Wstępna część pracy doktorskiej (*Wstęp*) zawiera sześć punktów, w których kolejno przedstawiono zarys problemu badawczego i określono przedmiot badań, wskazano cel i zakres pracy, podjęto dyskusję nad zagadnieniami definicyjnymi oraz omówiono zastosowane metody badań. Ponadto odniesiono się do materiałów źródłowych, a także dokonano przeglądu literatury dotyczącej problematyki małych miast.

W stosunkowo szerokim *rozdziale 1* (98 stron): *Determinanty rozwoju nowych inwestycji budowlanych* (chodzi oczywiście o małe miasta) omówiono, posługując się analizą literaturową, główne czynniki oddziałujące na procesy lokalizacyjne związane z nowymi inwestycjami w małych miastach, dokonując ich pogrupowania w części końcowej.

Zanalizowano także uwarunkowania położenia małych miast w przestrzeni woj. łódzkiego, omówiono ich potencjał ludnościowy i strukturę społeczno-demograficzną, lokalny potencjał gospodarczy i układ rezydencjonalny - rozumiany jako infrastruktura techniczna i baza mieszkaniowa. Odniesiono się także do działań i instrumentów prawno-ekonomicznych władz publicznych, które oddziałują na tempo realizacji inwestycji budowlanych, zwracając szczególną uwagę na kwestię pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Całość jest syntetycznie ujęta w części *Podsumowanie*, gdzie Doktorant wskazał (ryc. 33) siłę oddziaływania poszczególnych czynników istotnych dla rozwoju miast, dzieląc je w tym kontekście na trzy grupy (silnie, średnio i słabo oddziałujących).

Rozdział 2 zatytułowany *Struktura rodzajowa i okres realizacji nowych inwestycji budowlanych* poświęcono analizie poziomu rozwoju budownictwa w małych miastach woj. łódzkiego. Ta, stosunkowo krótka część dysertacji (44 strony), w zasadzie w całości jest poświęcona dwóm kwestiom: rodzajom inwestycji w małych miastach i okresom ich realizacji. Właściwa analiza jest poprzedzona stosunkowo obszernym wprowadzeniem (lub wstępną oceną problemu), po którym Autor przechodzi do dwóch tytułowych zagadnień. Podobnie jak rozdział poprzedzający, również tu, uwagi syntezujące wnioski Autora, mają formę obszernego *Podsumowania* (4,5 strony).

Trzecia część pracy (*Struktura inwestorska*) skoncentrowana została na problemach związanych z niewielkim potencjałem inwestorskim, charakterystycznym dla małych ośrodków miejskich. Również tu, Autor wprowadza w przedmiot analizy (krótko) i przechodzi do dwóch zagadnień merytorycznych – własności realizowanych inwestycji oraz do charakterystyki pochodzenia inwestorów. Podobnie jak wcześniejsze rozdziały, swoje rozważania zamyka obszernym i wprowadzającym elementem syntezy *Podsumowaniem*.

Rozdział 4 *Nowe inwestycje budowlane w przestrzeni małych miast* składa się z trzech części, poprzedzonych krótkim wprowadzeniem. Dwie pierwsze dotyczą analizy ilościowej realizowanych obiektów budowlanych w układzie wewnętrznych stref miast oraz przestrzennej analizy rozmieszczenia inwestycji w strukturze miejskiej. Rozdział jest obszerny, ale Autor umieścił w nim 40 ilustracji (mapy, wykresy, tabele), w większości bardzo interesujących z punktu widzenia przedmiotu analizy (rozmieszczenie inwestycji budowlanych w strukturze przestrzennej małych miast). Zamykające rozdział *Podsumowanie* liczy aż 8 stron i także tu, Doktorant pokusił się o sformułowanie syntetycznych wniosków wynikających z treści i ilustracji tej części pracy.

Dysertację zamyka obszerny (13 stron) rozdział 5 *Zróznicowanie małych miast pod względem struktury przestrzennej i determinant rozwoju nowych inwestycji budowlanych – wnioski końcowe*. Trzeba mieć na uwadze, że wszystkie wcześniejsze rozdziały kończyły się szczegółowymi, osobno ujętymi uwagami syntezującymi prowadzone rozważania. Autor nie tylko podejmuje próbę podsumowania wniosków z poprzedzających części pracy, ale wprowadza dodatkowo podejście syntezujące wyniki analizy poprzez zastosowanie metod taksonomicznych (prosty – dendryt, cechy dominujące dla grup) umożliwiające

zapropozowanie typologii małych miast w woj. łódzkim ze względu na strukturę rozmieszczenie nowych inwestycji.

W mojej opinii, z analizy treści i następstwa poszczególnych rozdziałów wynika, że **recenzowana praca doktorska ma czytelny i logiczny układ**. Zakres i tezy pracy przedstawiono we wstępnej części w prawidłowej formie, a w kolejnych rozdziałach, tworzących uzasadnioną merytorycznie całość podjęto udaną - na ogół - próbę wykazania ich prawdziwości.

Merytoryczna ocena pracy

W ocenianej pracy doktorskiej sformułowano następujące cele badawcze: „analiza struktury przestrzennej nowych inwestycji budowlanych z uwzględnieniem rodzaju, okresu realizacji, własności inwestycji oraz pochodzenia inwestorów, a także zróżnicowania zbioru małych miast pod względem stopnia specjalizacji realizowanych obiektów budowlanych”, „określenie czynników determinujących powstanie nowych inwestycji budowlanych i zróżnicowania pod tym względem zbioru małych miast w woj. łódzkim” oraz „określenie miejsca nowych inwestycji budowlanych w strukturze przestrzennej małych miast regionu łódzkiego”.

Poza pierwszym celem, którym jest „analiza struktury”, pozostałe są sformułowane klarownie i nie budzą zastrzeżeń. Jest oczywiste, że Autorowi nie tyle chodzi o samo analizowanie, które nie może być celem tego typu pracy, a o ocenę struktury przestrzennej inwestycji w małych miastach woj. łódzkiego przy uwzględnieniu różnych ich cech charakterystycznych. Zresztą, w dalszej części pracy Doktorant dokonuje takiej oceny. Interesujące są cele dodatkowe pracy (mogłyby one być tematem zupełnie odrębnego opracowania), ujęte jako wskazanie najatrakcyjniejszych terenów pod inwestycje w małych miastach i zmian w strukturze społeczno-gospodarczej małych miast związanych z intensywnością inwestowania.

Z naukowego punktu widzenia trzeba stwierdzić, że przedmiot badania – małe miasta i ich struktura przestrzenna – od kilku dekad są celem bardzo wielu analiz, które dotyczą najróżniejszych aspektów ich funkcjonowania, zarówno w systemie osadniczym jak i w układach regionalnych i lokalnych, a także w systemach społeczno-gospodarczych różnej

skali. Podjęte przez Autora cele pracy doktorskiej są o tyle interesujące, że porównawcza ocena zmian zachodzących w przestrzeni małych miast pod wpływem inwestowania, to zagadnienie podejmowane w literaturze krajowej stosunkowo rzadko (raczej *case-studies*), częściej w opracowaniach zagranicznych.

W pracy dokonano uściślenia zbioru małych miast, który jest przedmiotem badania (19 ośrodków z woj. łódzkiego), a Autor podjął dyskusję nad kryteriami jego wyznaczenia (tu, jako graniczną wskazano liczbę mieszkańców poniżej 10 tys. osób).

Przy pomocy dosyć licznych, aczkolwiek niezbyt skomplikowanych narzędzi analizy ekonomiczno-przestrzennej (metody taksonomiczne, wskaźniki specjalizacji, wskaźniki korelacji i in.) dokonano oceny poziomu zróżnicowania zbioru małych miast woj. łódzkiego pod względem struktury przestrzennej inwestycji w okresie 1995-2004, wskazując trzy główne typy: (1) ośrodki atrakcyjne pod względem inwestycyjnym i rozwijające się, (2) miasta z przewagą inwestycji komunalnych i infrastrukturalnych, które podejmują próby uatrakcyjnienia swojej przestrzeni dla inwestorów i (3) miasta z największym udziałem inwestorów lokalnych, o zrównoważonym rynku mieszkaniowym. Z analizy rozkładu ośrodków należących do poszczególnych grup wynika, że miasta najbardziej aktywne w sferze inwestycji budowlanych znajdują się w centralnej części regionu, natomiast ośrodki z grupy trzeciej na peryferiach północno-zachodnich. To interesująca konstatacja w kontekście rozwoju regionu i być może strategicznych kierunków interwencji w tej sferze.

Także wnioski odnoszące się do rozmieszczenia inwestycji w przestrzeni małych miast można uznać za istotne z naukowego punktu widzenia:

- po pierwsze, inwestycje prowadzono częściej w strefach peryferyjnych (zewnętrznych) miast niż w centrach, a więc również w małych miastach dominacja inwestycji łatwiejszych, ale „rozbijających” i tak „słabą” strukturę przestrzenną takich ośrodków;
- po drugie, niska gęstość inwestycji (co oznacza także ich niewielką ilość) przy równoczesnym grupowaniu się obiektów w stosunkowo szerokich strefach;
- po trzecie, niewielkie zróżnicowanie rodzajów inwestycji i słaba specjalizacja (dominuje budownictwo mieszkaniowe), połączone z dominacją sektora prywatnego głównie o charakterze lokalnym;

- po czwarte, Autor wykazał, że głównym czynnikiem warunkującym inwestycje budowlane w małych miastach jest ich potencjał ludnościowy i gospodarczy (liczba podmiotów gospodarczych, wielkość zatrudnienia, liczba mieszkańców).

Doktorant nie znalazł relacji pomiędzy intensywnością inwestycji budowlanych w małych miastach, a ich rozmieszczeniem w przestrzeni regionu, co być może jest pochodną zastosowanych metod badania lub zestawu danych wejściowych. Być może podjęcie próby oceny powiązań między położeniem miast w systemie komunikacyjnym (dostępność – m. in. prace Tomasza Komornickiego), w relacjach do największych miast lub w kontekście powiązań funkcjonalnych, a typami inwestycji budowlanych – dałoby inne rezultaty.

Jestem zdania, że analiza dostępności komunikacyjnej (s. 38-42), jako czynnika, który potencjalnie sprzyja lokalizacji większej ilości inwestycji w małych miastach w mojej opinii została przeprowadzona niewłaściwie, bowiem dostępność miejsca, to nie ilość dróg (nawet o najwyższych parametrach) i ich węzłów, ale czas dotarcia do określonych miejsc. I ten czas nie łączy się (w każdym razie nie bezpośrednio) z „ważnością” drogi, ale z możliwością dojazdu, którą dają, często w krótszym czasie, drogi lokalne. Podobnie to nie linie kolejowe są istotne, a możliwość dojazdu pociągiem – czyli stacje i przystanki kolejowe i odległość do nich oraz ilość kursujących pociągów. W związku z tym brak związku korelacyjnego między cechą, jaką jest liczba głównych dróg i linii kolejowych a ilością inwestycji jest – wbrew temu co pisze Autor, zupełnie zrozumiała i nie zaskakująca.

Przechodząc do oceny metodologii zastosowanej w pracy doktorskiej, to analizę praktycznie w całości oparto na badaniu typu ilościowego, które w zamyśle Doktoranta miało wyjaśnić naturę rozkładu przestrzennego badanych zjawisk w małych miastach (nawet działania i instrumenty prawno-ekonomiczne dotyczące inwestycji budowlanych zostały zanalizowane metodami ilościowymi [pokrycie planami miejscowymi]). Uważam jednak, że Autor kierował się w swojej analizie umiarem i dystansem do wyników, które są efektem podejścia ilościowego, traktując jako prawidłowości charakteryzujące strukturę przestrzenną małych miast tylko te wyniki, które wskazywały na rzeczywiste procesy.

Stąd też stronę metodologiczną pracy oceniam pozytywnie, gdyż Doktorant wykazał się dobrą znajomością adekwatnych, do analizowanego problemu, podejść ilościowych, jak i umiejętnością sprawnej analizy niezwykle bogatego, zebranego we własnym zakresie i wg

własnego konceptu materiału źródłowego, dotyczącego wielu charakterystyk zarówno inwestycji budowlanych jak cech struktury przestrzennej badanych obiektów.

Nowe ujęcie problemu w pracy doktorskiej

Jakkolwiek badania nad zjawiskami zachodzącymi w miastach, w tym również w zbiorach miast małych mają ogromną literaturę i doprowadziły do sformułowania wielu ujęć teoretycznych przybierających formę teorii rozwoju (np. struktury przestrzennej miast, lokalizacji działalności, rozmieszczenia mieszkańców itd.) to ciągle podejmowane są próby nowych ujęć i analiz procesów, które mogą wpisać się w budowę odmiennych od dotychczasowych podejść teoretycznych.

Jako nowe podejście, zastosowane w pracy mgr Marcina Turczyna, potraktowałbym analizę rozmieszczenia nowych obiektów budowlanych w przestrzeni małych miast (podrozdział 4.2 i podsumowanie 4.3) oraz pogrupowanie małych ośrodków miejskich i wskazanie głównych czynników różnicujących zaproponowane grupy.

Wykazanie, że w małych miastach (wprawdzie tylko woj. łódzkiego) inwestycje budowlane lokują się głównie w strefach peryferyjnych, a więc w strukturach typu *greenfield* - wskazuje na istnienie poważnych problemów w sferze planowania przestrzennego i w prawidłowym, podtrzymującym ład przestrzenny funkcjonowaniu lokalnych struktur. Potraktowałbym tę konstatację jako znaczący wkład Doktoranta w rozwój badań nad strukturami przestrzennym, i szerzej w dokonania z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej. Tym bardziej, że generalnie wywody i konkluzje Doktoranta są dobrze udokumentowane i podbudowane teoretycznie, a więc merytorycznie nie budzą zastrzeżeń.

Ocena formalnej strony pracy

Trudnym do przecenienia walorem ocenianej pracy jest bardzo staranne przygotowanie licznych materiałów kartograficznych, wizualnych (wykresy, fotografie) ilustrujących wywody naukowe Doktoranta. Na wielu mapach (np. ryc. 61, 64, 68) ocena zjawisk zachodzących w przestrzeni małych miast woj. łódzkiego jest wynikiem czytelnego podziału na klasy typologiczne i prawidłowej wizualizacji. Podobną ocenę sformułowałbym w

odniesieniu do większości wykresów, z których łatwo można wywnioskować o naturze analizowanych zjawisk.

W przedstawionej do recenzji pracy mgr Marcina Turczyna jest trochę niezręcznych sformułowań i stylistycznych potknięć oraz błędów typu korektorskiego, które – gdyby myśleć o publikacji pracy należy usunąć. Dla porządku wskażę kilka przykładowych:

s. 25 (2 akapit) styl: „W związku z tym niemożliwym staje się wskazanie wyłącznie jednego czynnika warunkującego” – Dlaczego niemożliwym? Chodzi raczej o to, że trudno uznać, że tylko jeden czynnik warunkuje?

s. 25 (3 akapit) „czynnikiem rozwoju danego zjawiska określa się pewną własność występującą o określonym natężeniu...” – trudno to zrozumieć...

s. 27 (2 akapit) „W okresie transformacji ustrojowej M. Kulesza i T. Marszał wyróżnili dwie grupy...” – tzn. w latach 1990-2014 autorzy napisali coś na ten temat? Czy dla tego okresu Autorzy wyróżnili itd.?

s. 42 nieprawidłowe umieszczenie ryciny w tekście: ryciny, tabele, fotografie itd., nie powinny kończyć rozdziałów, podrozdziałów i części opracowania (chyba, że są zupełnie na końcu pracy jako załącznik), bowiem sugeruje to, że w tekście nie ma do takiej ilustracji odwołania, a jeśli tak, to jest ona zbędna (tu rycina 6).

s. 103 nieprawidłowa konstrukcja zdania (styl): „Kolejnym programem rządowym, istotnym (...), był „Infrastruktura – klucz do rozwoju” przyjęty...” - mogłoby być np. „Kolejną inicjatywą (...) był program „Infrastruktura...”

s. 187 styl: pytanie drugie”: „Jak duże istniało zróżnicowanie...” oczywiście powinno być „Jak duże było zróżnicowanie...”

s. 195 styl: „Miasta te były najbardziej reprezentatywne pod względem analizowanej struktur rodzajowej i okresu realizacji nowych inwestycji (...), a także...”

s. 284 (3 linijka od góry) literówka: ... Polskie nowe miasta (1997-201), powinno być (1997-2001).

Generalnie jednak te niedociągnięcia nie umniejszają w istotnym stopniu naukowego wymiaru podjętego przez Doktoranta przedsięwzięcia badawczego i mogą być stosunkowo łatwo usunięte podczas ewentualnych prac edytorskich.

Wnioski

Generalnie, najcenniejszą częścią pracy są te jej fragmenty, w których Autor podejmuje się samodzielnej oceny analizowanych zjawisk i wyprowadza uzasadnione naukowo wnioski badawcze. Są to w mojej ocenie przede wszystkim rozdziały, w których analizuje w sposób dojrzały problematykę lokowania inwestycji w strukturach przestrzennych małych miast (rozd. 2) i (rozd. 4), w których wykazano, że inwestycje budowlane w małych

miastach woj. łódzkiego powstają głównie w strefach zewnętrznych, rzadziej w centrach oraz najintensywniej przebiegają w małych miastach ulokowanych w centralnej części woj. łódzkiego, natomiast w strefach peryferyjnych są rzadsze i w małym stopniu pochodzące z zewnątrz (spoza miasta).

Przechodząc do wniosków ogólniejszych stwierdzam, że praca doktorska mgr Marcina Turczyna jest w pełni dojrzałym i oryginalnym opracowaniem badawczo-naukowym. W mojej ocenie spełnia wymogi stawiane tego rodzaju rozprawom naukowym i może być podstawą do prowadzenia przez Radę Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego dalszych czynności związanych z uzyskaniem przez jej Autora stopnia doktora nauk geograficznych.

(Prof. zw. dr hab. Krystian Heffner)